

Mitjans de comunicació i memòria històrica

Un compromís pendent de la democràcia espanyola

per Alicia G. Montano

Directora del programa *Informe semanal* de Televisió Espanyola i doctora en ciències de la informació per la Universitat Complutense de Madrid

Resum

L'article reflexiona sobre les possibilitats que s'obren a RTVE (Radiotelevisió Espanyola) per posar fi al funcionament de monopoli gestionat des del poder polític. Des de l'1 de gener de 2007, una nova empresa pública ha substituït RTVE, la vella radiotelevisió d'àmbit estatal.

Paraules clau: televisió pública, ràdio pública, polítiques de comunicació

A pending commitment of the Spanish democracy

Abstract

The present article reflects on the possibilities that are currently evolving within Spanish Radio and Television (RTVE) to end monopoly exercised through political power. Since January 1, 2007, a new public venture has replaced RTVE—the former Spanish radio-television network.

Key words: public television, public radio, communication policies

Des de l'1 de gener de 2007 una nova empresa pública—molt reduïda en efectius humans respecte a l'anterior i presumptament més eficaç a l'hora de gestionar els seus recursos— ha substituït RTVE, la vella radiotelevisió d'àmbit estatal. El desafiament és enorme. Tot està per reescriure. I és que mentre les televisions públiques europees s'adaptaven, fa anys, a la coexistència necessària després de l'aparició d'operadors privats i es guanyaven la seva independència, RTVE va continuar funcionant com un monopoli gestionat des del poder polític. El deute creixia mentre les forces polítiques feien poca cosa per escometre'n la reforma a causa, en part, del fet que posaven com a condició la desaparició de la tutela política del partit governant sobre l'audiovisual públic.

RTVE davant la seva segona oportunitat

Encara avui—amb la nova Llei de la ràdio i la televisió de titularitat estatal acabada d'estrenar—, la independència del servei públic és un dels caps per lligar de la democràcia espanyola, perquè només amb el temps sabrem si es consolida aquest compromís o si, com va succeir durant l'etapa de Fernando Castedo—el primer director general nomenat després de l'aprovació de l'Estatut i a qui el govern d'UCD va obligar a dimitir—, es tracta d'un miratge. Raons polítiques i socials expliquen, encara que no justifiquen, per què la transició política, que va ser capaç de dis-

senyar solucions eficaces a problemes molt complexos, no va saber articular un mecanisme que garantis el pluralisme dels mitjans de comunicació de l'Estat quan aquests iniciaren el seu trànsit a la democràcia.

La nova llei haurà de posar en pràctica el que l'Estatut de RTVE no va ser capaç d'articular durant un quart de segle. Però el temps no ha passat en va i ara toca. Dit d'una altra manera, el servei públic de ràdio i televisió ja no es pot concebre sense independència editorial i sense pluralisme. L'esdevenidor de les televisions públiques és incompatible amb el paper de portaveus del govern. La naturalitat amb la qual es va acceptar la pressió dels poders polítics sobre uns mitjans que tan sols pertanyen a la ciutadania, n'ha anat estrenyent els marges.

1996, la reforma que no va ser

En tres ocasions, els aspirants a la presidència del Govern s'han referit a RTVE en els seus discursos d'investidura: la primera va ser el març de 1979 i el candidat era Adolfo Suárez. Aquell dia es va comprometre a remetre a les noves Corts un projecte d'Estatut de Ràdio i Televisió «que garantis l'accés dels grups socials i polítics més significatius». ¹ El projecte d'Estatut va arribar, però el dret d'accés es va quedar per fer. La segona ocasió va ser durant la sessió d'investidura de José María Aznar i la tercera l'abril de 2004, quan José Luis Rodríguez Zapatero es va comprometre, en el seu discurs com a candidat a la Presidència del Govern, a dur a terme la reforma dels mitjans públics i a garantir la seva independència.

Sense cap mena de dubte, la reforma arriba amb anys de retard. Semblava haver iniciat un camí sense retorn el 1996, quan es va produir l'alternança política després de catorze anys de govern socialista. Per al Partit Popular la reestructuració dels mitjans públics era, llavors, una de les seves prioritats, amb el doble objectiu d'eliminar un deute que qualificaven d'«insuportable» i de garantir la neutralitat informativa. El maig de 1996, José María Aznar va assegurar en el seu discurs d'investidura a la Presidència que «per a una revitalització efectiva de la democràcia, havent-se produït l'alternança en el govern, era requisit essencial garantir el pluralisme», i que per aquest motiu el seu govern impulsaria un model de radiotelevisió pública que garantis «l'objectivitat, la neutralitat i la imparcialitat de la informació». ² Era la primera vegada que un president es comprometia —en un marc tan solemne com la sessió d'investidura— a respectar la independència de la radiotelevisió pública, i semblava que estàvem a les portes d'una reforma tan necessària com complexa. El 1996 hi havia coincidència general que la reforma de RTVE era un fet. Ningú

1. Adolfo Suárez, discurs d'investidura (30 març 1979).

2. José María Aznar, discurs d'investidura a la Presidència del Govern, *Diario de Sesiones*, núm. 2, Congrés dels Diputats, Madrid (3 maig 1996), p. 34.

suposava que la Subcomissió Parlamentària per a l'Estudi d'un Nou Model de Televisió i Ràdio Pública, constituïda el 1997, es dissoldria el gener del 2000 sense cap acord, ni que els mals heretats —tutela política, deute acumulat, manca d'un nou model— es multiplicarien.

Un bon reflex del que va passar són les actes de l'únic òrgan que —en absència d'una autoritat reguladora independent d'àmbit estatal— té assignada per llei la missió de fiscalitzar directament els continguts de la radiotelevisió pública: la Comissió de Control parlamentari de RTV. A aquesta comissió li manquen mecanismes eficaços per a garantir l'objectivitat, veracitat i imparcialitat del mitjà que fiscalitza i la seva composició, proporcional a la majoria governant, impedeix que prosperi qualsevol iniciativa que no compti amb el vistiplau del partit majoritari. Però, malgrat l'esterilitat de la seva funció fiscalitzadora en matèria de pluralisme informatiu, al seu si s'han protagonitzat grans debats sobre aquesta qüestió. La manca de neutralitat i els casos de manipulació informativa han ocupat gairebé el 40 % de les preguntes que han fet els grups polítics durant la vi i vii legislatures, és a dir, entre el 1996 i el 2004.

Tampoc no es podien preveure, llavors, esdeveniments que anys més tard mobilitzarien de manera extraordinària la societat espanyola, ni encara menys que el seu tractament informatiu a la radiotelevisió pública seria percebut, per una part de la ciutadania, com un fenomen continuat de manipulació informativa. Va ser una reacció legítima, i en part proporcional, a la desinformació duta a terme, però que, així i tot, va sorprendre perquè a Espanya la televisió ha estat des del seu naixement sotmesa al poder polític i, d'alguna manera, partits, institucions, professionals i opinió pública semblaven haver assumit amb certa passivitat que les majories parlamentàries tutelessin els mitjans públics. Una tutela que, en part, s'explica perquè en l'àmbit audiovisual la transició que es va iniciar fa gairebé trenta anys va quedar inconclusa. Amb l'arribada de la democràcia, la televisió va passar de mans de la dictadura a les dels partits democràtics —un canvi, sens dubte, important—, però va deixar la societat civil sense vies per a controlar-la. Els grups socials i ciutadans van quedar marginats d'aquest procés.

No és fàcil quadrar el cercle: si són els partits polítics els que redacten les lleis que regulen el marc i el finançament del servei públic audiovisual, com se'ls ha d'exigir que no influeixin en els continguts de la ràdio i la televisió públiques quan el seu finançament i control democràtic depèn d'ells? Partits polítics i televisió són, en certa manera, forces contràries: a un partit polític no se li pot exigir que sigui imparcial; a la televisió pública, sí.

Tampoc no era imaginable que alguns canvis, per previsibles que fossin, modifiquessin tan acceleradament el paisatge audiovisual. En la darrera dècada ha irromput a Europa la televisió digital, s'ha consolidat un sistema mixt en el qual coexisteixen —en un mar d'ambigüitats i contra-

diccions— televisions públiques i privades; hem assistit als intents de revisió de conceptes tradicionalment associats al servei públic, i s'ha configurat un corpus jurídic comunitari en defensa de la independència del servei públic de televisió europeu, encara que les ordenances nacionals tenen més pes que les recomanacions i criteris de caràcter general de les institucions comunitàries.

Aquest debat no és exclusiu d'Espanya. Abans ja el van viure altres països d'Europa, en què tant la ràdio com la televisió van néixer com a monopoli públic sotmès als seus respectius governs. Els operadors públics europeus s'han hagut de guanyar a pols el grau d'independència de què gaudeixen en alguns països. La situació no és homogènia: a Europa no existeix una norma comuna que reguli el principi de pluralisme. Cada país té la seva pròpia noció de pluralisme polític i informatiu. En alguns, el principi de pluralisme s'entén com el dret d'accés, és a dir, el dret dels col·lectius socials i polítics més significatius a disposar de temps d'emissió en els canals públics per a dirigir-se a la societat.

A Alemanya —un cas molt peculiar—, la televisió es considera un «assumpte de la col·lectivitat» i la seva Constitució consagra el dret a la *llibertat de televisió* com un dret autònom al marge de la llibertat d'expressió. El control per a garantir la independència i el pluralisme davant de l'Estat l'exerceix la societat a través dels grups ciutadans, no polítics. La televisió pública alemanya es caracteritza per la seva independència dels poders públics. El pluralisme està ancorat en la seva Constitució i, com a conseqüència, el sector públic audiovisual alemany disposa de recursos suficients que li assegurin una posició estable i una legitimitat indiscutida. Segons el Tribunal Constitucional d'Alemanya, la llibertat de televisió no és una manifestació de la llibertat d'expressió, sinó un dret autònom. En aquest sentit, la funció de la televisió consisteix a garantir un procés obert i lliure de formació de l'opinió individual i pública, i es concreta en la prestació del servei essencial de televisió. Aquest servei es defineix per la universalitat de les emissions; una programació que informi, formi i entretingui, i pel pluralisme i l'equilibri en la informació.

Amb relació a la televisió pública, es pot concloure que el model alemany fa possible una programació sensiblement de més qualitat i molt més pròxima a la idea del «servei públic de televisió» que l'oferta per la majoria de les televisions públiques europees. Les normes d'organització i procediment exigides pel Tribunal Constitucional han fet possible que la influència dels partits polítics, que també existeixen en les televisions alemanyes, sigui bastant més limitada que l'existent en altres televisions públiques europees.³

3. María SALVADOR MARTÍNEZ (1998), *La libertad de televisión: El modelo alemán*, Barcelona, CEDECS (Centre d'Estudis de Dret, Economia i Ciències Socials), p. 366.

Les televisions públiques europees no estan sotmeses a la legislació comunitària. Els estats membres es reserven íntegres les seves competències, i cada país compta amb una televisió antropològica, a la seva mida.

En el que sí que sembla haver-hi coincidència a la Unió Europea és en el fet que el marc idoni per a assegurar el pluralisme són les autoritats reguladores independents o consells audiovisuals. I en aquest punt, Espanya continua tenint símptomes de dèficit democràtic respecte als seus homòlegs europeus, perquè, encara que el 1995 la Comissió Especial sobre Continguts Televisius del Senat va aprovar per unanimitat un informe en el qual recomanava la creació d'una autoritat audiovisual independent amb àmplies competències, la realitat és que onze anys després és l'únic Estat de la Unió que no té un consell audiovisual d'àmbit estatal i que, malgrat les promeses de l'actual govern, la Llei de creació del Consell Estatal dels Mitjans Audiovisuals no estarà a punt en aquesta legislatura.

Entre els vint-i-set països de la Unió Europea hi ha una clara divisió entre els de l'anomenat *model anglosaxó* i els del *model llatí*, en el qual s'inclou Espanya. Els primers, és a dir, països com Gran Bretanya, Alemanya, Suècia, Bèlgica, Holanda, Àustria, es caracteritzen per una forta independència del poder polític basada en la tradició o en la constitució, segons els casos; disposen de recursos suficients i la seva legitimitat no es discuteix. Els països inclosos en el model llatí (França, Itàlia, Portugal, Grècia i Espanya) tenen televisions amb un control polític més reforçat, però també diferències entre ells. No es pot comparar la situació de l'audiovisual públic a França, que ha estat sotmès a tensions, però el Consell Superior Audiovisual del qual ha servit de model a seguir, amb la de la televisió pública italiana o els operadors de Grècia, Portugal i Espanya, que tenen en comú el fet d'haver accedit a la democràcia als anys setanta. Hi ha un tercer grup, les televisions dels països comunitaris procedents de l'antiga Europa de l'Est que estan iniciant ara el seu camí per a transformar el que eren televisions estatals en organismes independents.

Diferències al marge, cap televisió pública europea està lliure de pressions. L'any 2004, tant el Consell d'Europa com el Parlament Europeu van aprovar dos documents importants en defensa de la independència del servei públic de radiodifusió, i en ambdós es feia referència a Espanya. El Consell d'Europa va denunciar que les cadenes públiques d'Europa occidental s'havien d'enfrontar amb freqüència a pressions polítiques, i citava Televisió Espanyola com a exemple de manipulació informativa per la cobertura de la vaga general de juny de 2002. Però també es referia a les pressions governamentals patides per la BBC en la cobertura realitzada per la cadena pública de la guerra de l'Iraq, i alertava les televisions públiques de Grècia, Portugal i Itàlia del risc de clientelisme polític.

Tres mesos més tard, l'abril de 2004, era el Parlament Europeu el que aprovava una resolució advertint del perill que corre a la Unió Europea, i particularment a Itàlia, la llibertat d'expressió i informació. I altra vegada sortia a col·lació el cas d'Espanya i de la seva televisió pública d'àmbit estatal, de la qual denunciava la informació manipulada relativa a la intervenció militar a l'Iraq i les distorsions i «ocultacions patents de les dades sobre la responsabilitat dels execrables actes terroristes de l'11 de març passat».⁴

Malgrat aquestes amenaces a la seva independència editorial i la crisi d'identitat que van viure les televisions públiques europees quan es van consolidar, a la dècada dels vuitanta, els canals privats, les institucions comunitàries han assumit la necessitat de protegir i regular el sector públic audiovisual, al qual consideren part del patrimoni europeu i d'un valor incalculable per al futur de la democràcia, la diversitat i el pluralisme.

A Espanya, el control que tradicionalment han exercit els partits polítics sobre els mitjans públics ha portat, d'alguna manera, a confondre el pluralisme informatiu amb el pluralisme polític i, encara que es tracti de dos compromisos inherents a la televisió pública, no tenen per què coincidir.

El fins fa poc Estatut de RTV vigent, o Llei 4/1980, no feia referència al pluralisme informatiu, sinó al fet que «l'activitat dels mitjans de comunicació social de l'Estat s'inspirarà, entre d'altres, en el respecte al pluralisme polític».⁵

La neutralitat informativa durant els governs del Partit Popular

Mónica Ridruejo va ser la primera directora general de RTVE nomenada pel govern del PP que va rebre l'encàrrec de diagnosticar la situació de l'ens públic per a escometre'n la reforma. En aquell moment, el deute acumulat era d'uns 1.500 milions d'euros i, per primera vegada en quatre legislatures, els socialistes estaven a l'oposició. Ridruejo es va comprometre davant la Comissió de Control a solucionar la situació de l'ens, que va qualificar de «més greu del que suposava», i a garantir la seva independència.

Considera la senyora directora general —pregunta un diputat del PSOE— que els informatius de Radiotelevisió Espanyola compleixen els criteris d'objectivitat i imparcialitat?⁶

4. «Resolució del Parlament Europeu sobre el perill que corre a la UE la llibertat d'expressió i d'informació» (apartat 2 de l'article 11 de la Carta dels Drets Fonamentals) (2003/2237 INI), de 22 d'abril de 2004.

5. Article 4, apartat c de la Llei 4/1980, de 10 de gener de 1980.

6. L. A. Aguiriano, del Grup Parlamentari Socialista, en la Comissió de Control de RTVE. Pregunta recollida al *Diario de Sesiones* (26 juny 1996), p. 718.

La resposta de Ridruejo va ser aquesta:

La meua resposta és que sí; rotundament, sí. Garanteixo que no acceptaré en cap cas consigna o instrucció, i menys encara si aquest suggeriment està orientat a ocultar, tergiversar o emfasitzar més del que calgui una informació; tampoc toleraré que els que depenen de mi acceptin cap tipus de pressió.⁷

De l'anàlisi de les sis compareixences de Mónica Ridruejo davant la Comissió de Control, se'n desprèn la desconfiança amb la qual l'acull l'oposició, especialment el PSOE, que ràpidament creu descobrir la línia estratègica dissenyada contra el seu partit: els informatius de RTVE s'encarreguen de recordar intencionadament els episodis més negatius de la seva gestió: els GAL i els casos de corrupció econòmica. Una altra constant són els anomenats *bocadillos*, és a dir, qualsevol intervenció del PSOE té una rèplica del partit del govern. A més, gairebé sempre es relaciona el PSOE amb el passat i el PP amb els temes de futur.

La directora general negarà, en tots els casos, qualsevol desviació partidista de la informació i comptarà amb el suport del Partit Popular, que troba en l'actuació passada del PSOE la millor munició contra aquesta formació política. Davant de qualsevol denúncia d'intent de pressió o de possible desviació partidista, el PP argumentarà que al PSOE li manca autoritat moral per a denunciar pressions del govern. Una altra de les característiques d'aquestes comissions és la divisió entre les preguntes en positiu, que formula el partit del govern per a lluitament de la responsable de RTVE —preguntes sobre premis rebuts, manteniment de l'audiència, etc.—, i el fet que en les introduccions a moltes preguntes el PP «imparteix doctrina» amb permanents lloances a la que considera una nova actitud del govern respecte a RTVE i desqualificacions a l'anterior executiu socialista. Ridruejo dimiteix als nou mesos d'accedir al càrrec. En aquest temps va contestar noranta-set preguntes i, d'aquest total, el 24 % van estar relacionades amb la falta de neutralitat informativa de RTVE: tracte desigual als partits de l'oposició, escassa representativitat de les minories i vinculació de la informació política als interessos del Govern. En aquell moment, el procés per a la reforma de l'Estatut estava obert. La independent Mónica Ridruejo es va integrar com a eurodiputada a les files del Partit Popular.

Un antic diputat del PP, Fernando López-Amor, va substituir Mónica Ridruejo. El nou responsable es va comprometre a l'inici del seu mandat a respectar la imparcialitat dels continguts informatius, però tota l'oposició va desconfiar de la seva paraula, fins i tot els grups que mantenien un pacte de legislatura amb el PP, com CiU i el PNB. Poc després, la descon-

fiança de tota l'oposició es va convertir en advertència: no hi haurà un pacte d'estat per a la reforma si prèviament no hi ha pluralisme. Transcorregut un any de l'arribada del Partit Popular al Govern, s'instal·la en els grups de l'oposició la impressió que la neutralitat informativa no ha passat de ser una promesa incomplerta, però el PP i el director general ho neguen i asseguren que el nivell d'acceptació els avala: «Mai en la història de Televisió Espanyola els telediaris no han gaudit de més credibilitat, més acceptació per part de l'audiència en termes proporcionals, en termes homogenis i tenint en compte les audiències actuals de Televisió Espanyola».⁸

L'actuació de López-Amor és la del polític que no va deixar mai de ser. En les seves respostes als diputats de l'oposició, davant les demandes d'imparcialitat o les denúncies en sentit contrari, assegura que «estan del tot equivocats en la seva anàlisi». Però el PSOE insisteix que les referències al passat inunden les notícies que tenen a veure amb el seu grup i que els telediaris semblen seguir la consigna d'exalçar el Govern i destruir la imatge del PSOE, i posa en cada comissió exemples que avalen el que diuen. L'intercanvi de papers és habitual: són els diputats del PP els que donen les dades que corresponen a TVE i, a vegades, és el director general qui recrimina amb arguments polítics i no professionals els diputats de l'oposició.

Els partits petits denuncien l'existència d'un «bipartidisme agut» a RTVE, encara que EU reconeix que el tracte que rep el principal partit de l'oposició, el PSOE, no és adequat. Els nacionalistes apugen el to de les seves queixes pels missatges contraris al nacionalisme democràtic que es colen en les informacions i en les tertúlies de RNE, el taló d'Aquilles en termes de neutralitat de la ràdio pública. López-Amor va presentar la seva dimissió, a petició del Govern, a final de 1998. En aquell moment, el futur model de ràdio i televisió continuava sense resoldre's, encara que la Subcomissió per a la Reforma de l'Estatut ja s'havia reunit. En aquest període s'havien anat ajornant la posada en marxa dels consells de redacció, el dret d'accés i la creació d'un consell de l'audiovisual. López-Amor va assistir a dinou sessions de la Comissió de Control i va respondre tres-cents setanta-una preguntes, de les quals el 30,1 % estaven relacionades directament amb la falta de pluralisme informatiu.

Pío Cabanillas va ser el tercer director general nomenat pel govern del PP. Amb ell arriba un període de distensió a la Comissió de Control no perquè millori la situació en termes de pluralisme, sinó per les seves formes menys agressives. Però les preguntes sobre falta de neutralitat creixen: el 45 % de les que respon Cabanillas tenen a veure amb l'absència de pluralisme. El nou responsable afirma de manera pertinaç que els in-

8. F. López-Amor, director general de RTVE, en la Comissió de Control de RTVE. Comentari recollit al *Diario de Sesiones* (3 juny 1997), p. 6941.

formatius són «plural, imparcial i objectiu», i l'oposició torna a condicionar, sessió a sessió, l'acord global de futur a un compromís amb el pluralisme.

Es generen dos discursos antitètics: per al Partit Popular qualsevol temps passat a RTVE va ser pitjor; per a l'oposició, el Govern en fa un ús partidista. El PNB i CiU, els socis de legislatura del PP, denuncien el tracte «poc equitatiu» als partits nacionalistes i la utilització dels informatius de TVE al servei del Govern en temes clau com la política antiterrorista o la treva d'ETA, activa en aquell moment.

El que li demanem des del nostre grup parlamentari és que Radiotelevisió Espanyola no actuï a favor d'una part en els seus serveis informatius, que compleixi amb les seves obligacions de servei públic i sigui un agent de pau, no un guerriller a la contra. La societat basca necessita bombers, no piròmans.⁹

EU afirma, en aquest període, que l'estratègia dels que qualifica de «comissaris polítics a RTVE» sempre és la mateixa: no deixar sense resposta cap declaració del PSOE o del PNB, enemics número 1 del PP, i trivialitzar les notícies de la coalició. Pel que fa al Grup Mixt, la seva queixa és sempre la mateixa: no hi ha pluralisme perquè la informació no és imparcial i, a més, les minories no existeixen.

La situació empitjora quan s'acosta un procés electoral. Llavors els temps creixen a favor del partit del Govern i les notícies del principal partit de l'oposició es concentren en els telediaris de baixa audiència. Durant el mandat de Pío Cabanillas els socialistes van presentar un informe sol·licitant empara al defensor del poble. També es va produir una denúncia, per part del PP, sobre una suposada esborrada de cintes amb imatges de Luis Roldán i Felipe González, que haurien ordenat responsables de l'etapa socialista a TVE. Sindicats i treballadors van refutar de seguida l'acusació, però el director general va ser incapaç de deixar en evidència el diputat del PP que va fer la denúncia, i durant diverses comissions de control va allargar l'assumpte dient que «s'estava investigant». L'assumpte de l'esborrada de cintes es va tancar en fals. Oficialment no es va conèixer mai el resultat de la investigació, que es va saber de manera gairebé immediata, després de comprovar-se fàcilment que no havia desaparegut cap cinta dels arxius de RTVE. Pío Cabanillas va actuar com a corretja de transmissió dels interessos del partit del Govern en lloc dels de l'empresa que dirigia.

Durant el seu mandat i a les vigílies de les eleccions generals de l'any 2000, tota l'oposició es va posar d'acord per dirigir-se a la Junta

Electoral Central perquè restablís el pluralisme polític a TVE. La Junta Electoral va detectar un cert biaix.

En aquesta etapa també va tenir lloc el ple del Congrés en el qual el llavors secretari general del PSOE Joaquín Almunia va oferir a José María Aznar un pacte per a retornar a RTVE la seva independència i comprometre's ambdós partits a no influir mai més en els continguts informatius de la radiotelevisió pública. Però Aznar no va recollir el quant.

Manipulació, ni vostè ni jo; sectarisme, ni vostè ni jo; un director general que sigui un titella, ni vostè ni jo; el director d'informatius, ni al seu servei ni al meu. L'enviliment dels telediaris i la utilització dels informatius, mai més.¹⁰

Afortunadament —va replicar Aznar— a RTVE ja no passen determinades coses que es produïen a l'etapa de Govern socialista. [...] Encara que els pesi, Radiotelevisió Espanyola s'està sanejant financerament, ocupa en aquest moment el lideratge d'audiències i això deu implicar alguna confiança dels espanyols, i no sembla que la televisió que aquests volen sigui la de l'experiència que tenen de quan vostès governaven.¹¹

Mentrestant, el deute continua i supera els 580.000 milions de pessetes. Després de les eleccions generals, que el PP guanya per majoria absoluta, Pío Cabanillas és nomenat portaveu del Govern. Comença la VII legislatura.

El primer director general d'aquesta etapa va ser Javier González Ferrari. El seu mandat va durar dos anys i l'esdeveniment més qüestionat en aquest període va ser la cobertura informativa de la vaga general del 20-J, un fet que tindria conseqüències importants, entre d'altres la posterior condemna a TVE per vulneració de drets fonamentals. Entre els molts assumptes que generaren preguntes a la Comissió de Control, destaca el tractament de la informació sobre el País Basc. El PNB, però també altres grups polítics, van denunciar amb freqüència la «intoxicació deliberada de l'opinió pública» en aquesta matèria delicada. El PNB va lamentar la identificació permanent que feien els informatius de RTVE entre el terrorisme i el nacionalisme democràtic. L'oposició en general coincidia a afirmar que el Govern utilitzava RTVE com a corretja de transmissió de la seva política en matèria antiterrorista.

La majoria absoluta del PP es tradueix en polítiques informatives menys flexibles. RTVE refusa, fins i tot, diverses campanyes de publicitat que van en contra dels interessos del Govern central (per exemple, la campanya contra el Pla Hidrològic del Govern de l'Aragó). Mesos més

10. J. Almunia, secretari general del PSOE, en la sessió plenària núm. 255, *Diario de Sesiones*, Congrés dels Diputats, Madrid (20 octubre 1999), p. 14105.

11. J. M. Aznar, president del Govern, en la sessió plenària núm. 255, *Diario de Sesiones*, Congrés dels Diputats, Madrid (20 octubre 1999), p. 14105.

tard, els tribunals condemnarien TVE per arbitrietat. També s'acumulen les queixes per les desqualificacions que expressen els contertulians de RNE; per l'absència de debats plurals; per incompliments com la posada en marxa dels consells de redacció.

El Partit Popular i el director general coordinen les seves actuacions: els diputats del PP, amb preguntes en «positiu» per a contrarestar les de l'oposició recordant les bones audiències; alguns premis i distincions, i insistint que «és amb el govern del PP quan TVE va començar a treballar en llibertat». Asseguren que els ciutadans reben una informació plural i de qualitat, i que es compleix amb el mandat de l'Estatut: qualitat, pluralitat i respecte a les minories. El director general respon als grups fiscalitzant la seva actuació. Així, retreu al PNB la tutela que exerceix a la televisió pública basca i als socialistes, la que duen a terme a Canal Sur.

Durant la seva etapa al capdavant de RTVE, Ferrari va respondre un total de quatre-centes setze preguntes, el 40,1 % relacionades amb la falta de neutralitat i pluralisme informatiu. Llavors, RTVE havia ingressat a la SEPI i el deute continuava creixent: ascendia a gairebé 6.000 milions d'euros.

El darrer director general nomenat pel Govern del PP va ser José Antonio Sánchez. La seva actuació és indissimuladament partidista. L'oposició rep sense treva el nou responsable i li recorda que hi ha un excés de governamentalització, contaminació, fallida en el sistema informatiu i televisió brossa.

Es repeteixen les tècniques de manipulació: omissions, reiteracions, temps descompensats, informació descontextualitzada... Totes les declaracions polítiques importants de l'oposició són sistemàticament respectes per algun membre del Partit Popular o del Govern. Els populars insisteixen en la seva ja coneguda consigna de recordar que el PSOE no té autoritat moral per a criticar els continguts de TVE.

Tres grans esdeveniments centren els continguts de les comissions de control a les quals assisteix José Antonio Sánchez: el desastre del *Prestige*, la vaga del 20-J i la guerra de l'Iraq. Tots els partits polítics, excepte el PP, són especialment crítics però amb un efecte nul. En algunes sessions, més de la meitat de les preguntes es dediquen a aquests tres arguments informatius, però el director general negarà en tot moment les acusacions de l'oposició. «El pluralisme —repetirà— està més present que mai». El Partit Popular insisteix que TVE manté el lideratge de l'audiència, cosa que interpreta com una mostra inequívoca de credibilitat, i atribueix les crítiques, cada vegada més nombroses, al setge que ha organitzat el principal partit de l'oposició, «entestat en una monumental campanya de desprestigi» contra la televisió pública.

Quan s'acaba el mandat de José Antonio Sánchez, l'oposició coincideix que ha estat el pitjor període viscut a RTVE pel que fa a pluralisme informatiu. Gairebé la meitat de les preguntes que va respondre van estar relacionades amb la falta de neutralitat, però la manipulació que es percebia al carrer no va ser admesa pels responsables de l'ens públic, entestats fins al final a demostrar que comptaven amb suport social i que la seva feina responia a criteris estrictament professionals. Sánchez va ser cessat sense temps per a respondre davant de la Comissió sobre un dels esdeveniments informatius la cobertura del qual va generar més protestes: l'atemptat de l'11 de març i els dies posteriors. Les denúncies de manipulació van ser nombroses. Posteriorment, tindrien el seu reflex en una resolució del Parlament Europeu i en un estudi del Consell Audiovisual de Catalunya, que va certificar el tracte esbiaixat que va donar RTVE a la informació d'aquells dies.

Per tot el que s'ha exposat més amunt, l'any 2004 TVE passava per ser una de les televisions públiques europees més qüestionades, productora d'una activitat que el ciutadà percebia com a costosa i al servei del Govern. Si a tot això, hi afegim la deriva de les missions de servei públic, no és exagerat afirmar que la televisió pública s'havia convertit en una de les assignatures pendents de la democràcia espanyola.

Incompliments estatutaris

La falta de pluralisme social i polític ha estat el més greu però no l'únic incompliment de l'Estatut de RTVE. Malgrat estar-ne prevista la regulació a l'article 24 de la vella llei, no es va arribar mai a formalitzar el dret d'accés dels grups socials més representatius. El pluralisme lingüístic, lluny de fomentar-se, s'ha vulnerat amb massa freqüència i els consells de redacció continuen essent una promesa en l'aire.

El dret d'accés és un mandat constitucional i una vella demanda que continua sense estar regulada, malgrat recollir-se a l'Estatut i a la nova llei de mitjans de titularitat estatal.¹² La seva regulació va ser proposada a les conclusions de la Comissió de Continguts Televisius del Senat i figura en els programes de tots els partits polítics. El grup polític que abandonarà, legislatura rere legislatura, la causa del dret d'accés serà Esquerra Unida.

Esquerra Unida va aconseguir que s'aprovés una proposició no de llei per la qual s'instava el Consell d'Administració de RTVE a definir un marc

12. La disposició addicional quarta de la Llei 17/2006, de 5 de juny, de la ràdio i la televisió de titularitat estatal diu que les directrius sobre el dret d'accés «hauran de ser aprovades pel Consell d'Administració de la Corporació RTVE en el termini de sis mesos a comptar des del moment de constitució del Consell d'Administració».

estable que assegurés el dret d'accés, en les emissions de RTVE, als grups polítics amb representació parlamentària i als grups socials més representatius. La proposta, inspirada en l'article 20 de la Constitució, tenia com a objectiu contribuir a garantir el pluralisme.

Es tracta d'assegurar un marc estable d'accés dels grups polítics i socials més significatius en els espais de TVE. Una de les funcions d'aquesta comissió ha estat intentar posar en evidència que la direcció general, amb independència de la persona que l'ocupa en cada moment històric, ha afavorit unes formacions polítiques respecte d'unes altres.¹³

La proposició va comptar amb el suport del Partit Popular, llavors al govern, el qual va afirmar que gràcies a ells s'havia tornat la independència als mitjans públics.

És indubtable que RTVE ha de reconèixer les diverses tendències, opinions i interessos existents a la societat i que, per tant, els programes informatius han de reflectir aquesta diversitat procurant que totes les opinions estiguin degudament representades. Com que aquest Govern i la nova direcció general de Radiotelevisió Espanyola han desistit que RTVE s'utilitzi per a fins diferents dels que els corresponen a l'Estatut i dels quals en els darrers anys hi ha hagut una consolidada doctrina, s'està en la millor disposició d'escometre el que es demana i que no s'ha dut a terme en els últims setze anys.¹⁴

Però, malgrat les aparents intencions de Mónica Ridruejo, el dret d'accés no va quedar regulat durant el seu mandat. El seu successor, Fernando López-Amor, també hi va manifestar la seva disposició favorable, però va haver d'enfrontar-se als retrets de l'oposició quan va incomplir el compromís adquirit.

L'article 20.3 de la Constitució diu que es legislarà per part del Parlament la llei corresponent que regularà aquest dret d'accés de les organitzacions no governamentals. Li puc assegurar que el dia que el Parlament ens doni alguna clau normativa sobre la regulació d'aquest dret d'accés, amb molt de gust compliré al peu de la lletra.¹⁵

El març de 1999 el nou director general, Pío Cabanillas, escolta com l'oposició parlamentària li demana que dugui a terme el que havien promès els seus predecessors. Cabanillas es justifica argumentant que tant

13. M. Alcaraz, del Grup Parlamentari Federal d'Esquerra Unida, en la Comissió de Control de RTVE. Comentari recollit al *Diario de Sesiones* (27 novembre 1996), p. 3210.

14. J. M. Peñalosa, del Grup Parlamentari Popular, en la Comissió de Control de RTVE. Comentari recollit al *Diario de Sesiones* (27 novembre 1996), p. 3213.

15. F. López-Amor, director general de RTVE, en la Comissió de Control de RTVE. Comentari recollit al *Diario de Sesiones* (11 desembre 1997), p. 10220.

els consells d'informatius com l'accés dels grups socials quedaran regulats quan es reformi globalment l'Estatut de RTVE.

Quan es va acabar la VII legislatura (març 2004), els consells de redacció, òrgans consultius i fiscalitzadors dels continguts audiovisuals, la constitució dels quals reclamen des dels anys vuitanta els col·lectius de professionals, continuaven sense estar regulats. No obstant això, també va ser un dels assumptes que aparentment havia de ser abordat, amb caràcter d'urgència, quan va arribar al govern el Partit Popular, compromès amb la democratització dels mitjans públics.

En resposta a la seva pregunta, vull informar que és propòsit de la direcció general instal·lar en el més curt termini de temps possible els consells de redacció dels serveis informatius en els termes que en el futur s'acordin entre la representació dels professionals, la direcció, etcètera. Aquests consells de redacció tindran un marcat caràcter professional.¹⁶

El 3 de juny de 1997, durant la sessió de control 14, Esquerra Unida es va interessar per l'incompliment de l'acord. Havia passat gairebé un any des que l'anterior directora general de RTVE, Mónica Ridruejo, assegurés que es tractava d'un assumpte urgent. López-Amor es va escudar en el fet que qualsevol decisió sobre els consells informatius s'hauria d'incloure en el marc de la nova regulació de l'Estatut de RTVE i dins d'aquest pacte d'Estat que EU reclamava.

No hi ha hagut cap acord del Consell d'Administració sobre els consells d'informació. Li diré que com que és un tema en part innovador i en part important, s'ha de remetre al lloc corresponent a la seu parlamentària, que és la Subcomissió, i aquest director general no té cap capacitat de convocatòria de la mateixa.¹⁷

Canvia el director general i Esquerra Unida s'encarrega de recordar al nou que no s'ha complert amb el que s'havia pactat. La resposta de Pío Cabanillas és evasiva:

Pel que fa als informatius, crec que avui n'hem parlat molt i insistir-hi seria redundant, però farem una bona tasca en aquest context i els principis que tant vostè com jo defensem tindran el seu reflex.¹⁸

16. M. Ridruejo, directora general de RTVE, en la Comissió de Control de RTVE. Resposta recollida al *Diario de Sesiones* (25 setembre 1996), p. 1243.

17. F. López-Amor, director general de RTVE, en la Comissió de Control de RTVE. Resposta recollida al *Diario de Sesiones* (3 juny 1997), p. 6938.

18. P. Cabanillas Alonso, director general de RTVE, en la Comissió de Control de RTVE. Resposta recollida al *Diario de Sesiones* (21 desembre 1998), p. 17490.

El següent recordatori es produeix a la sessió 34, del 24 de març de 1999. En aquesta ocasió, Pío Cabanillas s'escuda en el fet que, tant els consells d'informatius com l'accés dels grups socials, quedaran regulats quan es reformi l'Estatut de RTVE.

Que quedi clara una cosa: jo no he estat mai en contra dels consells de redacció. El que sí que crec és que aquest tema s'ha de tractar dins de la reforma completa de l'Estatut de RTVE.¹⁹

Torna a canviar el director general i les preguntes es dirigeixen a Javier González Ferrari. De nou, bones paraules sense concreció.

Vostès aprovaran, de cara a la neutralitat i pluralitat i al procés de des-governamentalització, absolutament necessari, un estatut dels treballadors dels consells de redacció concretament per a funcionar de manera adequada?²⁰ —pregunta el senyor Alcaraz.

On i quan ens asseiem? Jo m'asseuré on vostès em diguin, quan vostès em diguin²¹ —respon Javier González Ferrari.

Els consells d'informatius no es van arribar a regular ni en la vi ni en la vii legislatures, encara que l'anomenat *Comitè Antimanipulació* va ser un intent de posar-los en marxa al marge de la direcció de RTVE. El darrer director general nomenat pel Govern del Partit Popular, José Antonio Sánchez, va negar el seu valor professional.

L'últim intent, així mateix fallit, de posar en marxa l'Estatut de l'Informatador va ser el de Carmen Caffarel, la directora general amb la qual RTVE va emprendre una profunda reforma. La responsable de la radiotelevisió pública va presentar, el 10 de febrer de 2005, un projecte d'estatut professional dels serveis informatius, que va definir com un «element clau en l'exercici del dret a la llibertat d'expressió i d'informació dels professionals de la casa i també del dret a una informació veraç, imparcial i plural que exigeixen tots els ciutadans».²² Això no obstant, tampoc no va ser possible en aquesta ocasió per desacords amb els sindicats a l'hora de negociar el paquet que incloïa el projecte d'estatut i un nou conveni.

El pluralisme lingüístic previst a l'article 4t de l'Estatut és objecte permanent de reivindicació dels partits nacionalistes i del Grup Mixt. Durant el mandat de Mónica Ridruejo es va aprovar una proposició no de llei —mera declaració d'intencions sense imperatiu legal— per la qual s'insta-

19. P. Cabanillas Alonso, director general de RTVE, en la Comissió de Control de RTVE. Comentari recollit al *Diario de Sesiones* (27 octubre 1999), p. 23281.

20. F. Alcaraz, del Grup Parlamentari Federal d'Esquerra Unida, en la Comissió de Control de RTVE. Pregunta recollida al *Diario de Sesiones* (31 maig 2000).

21. J. González Ferrari, director general de RTVE, en la Comissió de Control de RTVE. Resposta recollida al *Diario de Sesiones* (31 maig 2000), p. 244.

22. C. Caffarel, en el text de la carta dirigida a tots els treballadors de RTVE (10 febrer 2005).

va el Consell d'Administració que aprovés un pla de programació que assegurés el pluralisme lingüístic. En l'etapa de Fernando López-Amor, el PNB, malgrat el pacte de legislatura subscrit amb el PP, va denunciar amb freqüència que s'estava produint un retrocés de la pluralitat informativa i lingüística.

En els darrers mesos s'ha produït un retrocés des del punt de vista de la pluralitat en el tractament del Centre Territorial del País Basc incomplint l'objectiu marcat d'ajudar a la normalització lingüística, perquè és això pluralisme lingüístic i cultural.²³

Les crítiques no cessen amb el nou director general. Tant el PNB com CiU deixen constància del tracte poc equitatiu que, segons ells, reben a RTVE.

No ha de caure en la temptació de sepultar l'immens patrimoni que vostè té en la pluralitat sota la llosa de la concepció reduccionista d'una sola llengua, d'una sola cultura i d'una sola manera de pensar.²⁴

El PNB arrossega, comissió rere comissió, la mateixa queixa: el fet basc no interessa i es conculca el mandat pluricultural i plurilingüe de l'Estatut.

Per què no es fa des de Radiotelevisió espanyola cap informatiu que utilitzi mínimament la llengua basca?, per què no s'ha reunit mai el consell assessor de Radiotelevisió al País Basc?, hi ha cap intenció que s'hi pugui arribar a reunir?, per què no s'ha ofert a ETB realitzar en llengua basca cap de les retransmissions dels jocs olímpics? Em semblen bé com a principi les pautes de pluralisme i de neutralitat informativa que s'han marcat per a aquesta etapa, però el que ens agradaria és veure-les plasmades en els noticiaris.²⁵

El PNB enumera les grans absències (notícies procedents del País Basc) que, a judici seu, es produeixen en els informatius. S'oculten les notícies positives —les que tenen a veure amb l'economia, amb la cultura, amb inauguracions, etcètera— i es potencien, segons el PNB, les negatives. El diputat González de Txabarri assegura que RTVE ha condemnat a un gueto el País Basc, i recorda al director general quines són les seves obligacions.

23. J. J. González de Txabarri, del Grup Parlamentari Basc EAJ-PNB, en la Comissió de Control de RTVE. Comentari recollit al *Diario de Sesiones* (26 febrer 1997), p. 4506.

24. R. Burballa, del Grup Parlamentari Català (CiU), en la Comissió de Control de RTVE. Intervenció recollida al *Diario de Sesiones* (21 desembre 1999), p. 24461.

25. M. Uría, del Grup Parlamentari Basc EAJ-PNB, en la Comissió de Control de RTVE. Comentari recollit al *Diario de Sesiones* (28 setembre 2000), p. 1421.

Es tracta que aquest Estat és pluricultural i la seva obligació és que aquest Estat subratlli aquesta dimensió pluricultural i plurilingüe de l'Estat, i no ho fa. Ens condemnen al gueto. La seva obligació com a director general és subratllar la dimensió pluricultural i plurilingüe de l'Estat. Ho està fent o no?²⁶

El director general respon amb arguments polítics i arriba a retreure al PNB la seva actitud cap a la Constitució espanyola. La resposta de González Ferrari arrenca els aplaudiments dels diputats del PP, segons recull el *Diario de Sesiones* d'aquesta data.

L'arribada d'un nou equip a RTVE després de la victòria socialista de 2004 es tradueix, a efectes del pluralisme lingüístic, en fets positius com la subtitulació, enfront al doblatge habitual, de les intervencions en català durant les darreres eleccions al Parlament; o la producció de telefilms per a ser emesos a la cadena pública en llengües vernacles. La primera ha estat *Zeru Horriek*, basada en un relat de Bernardo Atxaga. A més, TVE manifesta la seva intenció de coproduir en col·laboració amb EITB, CCRTV i TVG. Això no obstant, el procés de reestructuració de RTVE comporta, en paral·lel, la reducció del nombre d'hores d'emissió en les llengües cooficials als centres territorials de Catalunya, Galícia, el País Basc, València i les Balears.

Les incerteses de la nova etapa

Amb independència de quin sigui el resultat final, tot indica que l'audiovisual públic espanyol ha iniciat una etapa de reformes profundes, que es produeixen gairebé trenta anys després de la transició política que va permetre transformar el règim dictatorial heretat del franquisme en un altre de naturalesa democràtica.

La reestructuració —amb independència dels seus encerts i errors— està en marxa i, com a mínim fins al moment, els informatius de RTVE gaudeixen d'un marge d'independència inèdit respecte a temps passats. Des del 26 d'abril de 2004 i fins al 15 de gener de 2007, la responsable de l'ens públic ha estat Carmen Caffarel. Per primera vegada, un màxim responsable de RTVE reconeixia públicament que la tasca dels professionals dels mitjans públics s'ha vist fortament condicionada pel mandat del partit governant i del poder polític:

Si el meu propòsit és la recuperació de la pluralitat com a base inequívoca de qualsevol que pugui ser el nou projecte de radiotelevisió pública,

26. J. J. González de Txabarri, del Grup Parlamentari Basc EAJ-PNB, en la Comissió de Control de RTVE. Intervenció recollida al *Diario de Sesiones* (19 desembre 2001), p. 3651.

aquesta pluralitat no és possible sinó a través del diàleg i el consens. Es tracta de trencar amb una dinàmica que s'ha caracteritzat, legislatura rere legislatura, per declaracions inicials de neutralitat grandiloqüents que a poc a poc s'anaven desactivant en favor d'una radiotelevisió influïda pel poder polític de manera creixent.²⁷

En tot aquest temps, l'únic partit que s'ha negat a admetre els avenços experimentats en matèria de neutralitat informativa ha estat el Partit Popular. Paral·lelament, el comitè d'experts va acabar l'Informe per a la Reforma dels Mitjans públics, recollit, en part, a la Llei de 5 de juny de la ràdio i de la televisió de titularitat estatal. Per primera vegada des de la transició política, el director general ja no és elegit pel Govern. Però algunes de les recomanacions més atrevides de l'anomenat *Comitè de savis* no s'han tingut en compte, per exemple, que el nomenament del director o president de la nova corporació depengués del Consell d'Administració —després d'un concurs públic— i no del Parlament, com finalment marca la llei. Les Corts Generals conserven un gran pes decisor i queden en mans d'una majoria reforçada, tant al Congrés com al Senat, els nomenaments del principal òrgan de gestió del mitjà públic. Preval, per tant, un cert risc: un simple acord entre partits podria derivar en una reforma incompleta o en tripijocs no desitjats.

Segons el catedràtic Enrique Bustamante, vocal del comitè d'experts, els interrogants del procés de reformes legals de l'audiovisual espanyol vénen, en primer lloc i sobretot, de les absències, la més important, l'ajornament de la remissió al Parlament del Projecte de Llei de creació del Consell Estatal dels Mitjans Audiovisuals. «En definitiva, després del pas de l'equador dels dos primers anys del govern de Rodríguez Zapatero, l'audiovisual espanyol mantenia vius tots els seus envits i tots els seus interrogants.»²⁸

L'altre gran repte és si el model dissenyat per la Societat Estatal de Participació Industrial (SEPI), encarregada de la reestructuració del vell ens, és suficient per a garantir un servei públic audiovisual que respongui a les seves senyes d'identitat: independència, accés universal i qualitat. I és que, per paradoxal que sembli, el procés de reforma de RTVE s'enfronta al seu moment més crític: culminar, amb el suport d'una àmplia majoria social i política, els canvis iniciats.

27. C. Caffarel, directora general de RTVE, en la Comissió de Control de RTVE. Intervenció recollida al *Diario de Sesiones* (26 maig 2004), p. 4.

28. E. BUSTAMANTE (2006), *Radio y televisión en España: Historia de una asignatura pendiente de la democracia*, Madrid, Gedisa.